

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У період державного будівництва і національного відродження України зростає інтерес до історії політики, культури, до діяльності політичних та державних діячів, духовних витоків українського народу, тих складових, без яких процес утворення повноцінного незалежного, демократичного суспільства є просто неможливим. Актуальності набуває необхідність усвідомлення тієї вагомої ролі національної суспільно-політичної думки та її провідних митців, що в усьому багатстві та багатогранності завжди була і залишається важливим засобом державотворення, фундаментом політичного, соціально-економічного і духовного зростання суспільства та особистості.

Значну роль у процесі розбудови молоді України держави відіграють як використання практичного досвіду державного будівництва, так і самі державницькі та громадсько-політичні ідеї на різних історичних етапах розвитку України.

Характерною рисою сучасного розвитку української державності є той факт, що з часом історія виправляє помилки, повертає із забуття визначні постаті, дає змогу ознайомитися з їх творчими наробками та розкрити їхню суть і значення. За роки незалежної України вже повернуто багато імен – відомих і маловідомих, колись знеславлених і забутих, представників різних національностей. Свого часу вони самовіддано утверджували й розвивали суспільно-політичну думку в Україні, були будителями, провідниками й оборонцями української духовності.

Особливе місце у формуванні громадсько-політичних ідей посідає діяльність, творча спадщина видатного українського вченого, громадського та культурного діяча Миколи Миколайовича Аркаса, 150-річчя від дня народження якого широко відзначила нещодавно українська громадськість.

Упродовж останнього десятиліття в середовищі українських науковців підвищився інтерес до доробку М.М. Аркаса. Особливо це було помітним напередодні та під час відзначення 150-річчя від дня народження, коли період з 7 січня 2002 по 7 січня 2003 року було проголошено розпорядженням Миколаївської облдержадміністрації “Аркасівським роком на Миколаївщині”.

Проте громадська та просвітницька діяльність М.М. Аркаса на ниві державного та національно-культурного відродження, наукові праці, епістолярна спадщина у політологічному аспекті недостатньо досліджені. Тим більше, що матеріали, які знаходяться у Центральному державному історичному архіві України (м. Київ), Центральному державному історичному архіві (м. Львів) та Державному архіві Миколаївської області потребують сучасної концептуальної обробки та аналізу на нових методологічних засадах. Вагомий внесок у характеристику громадсько-політичної спадщини Миколи Аркаса зробили визначні сучасні вчені, зокрема, В. Сарбей,

В. Ульяновський, В. Шкварець, праці яких ґрунтуються саме на сучасних методологічних засадах.

Розбудова незалежної України неможлива без об'єктивного висвітлення її минулого, спотвореного імперською ідеологією. Це дозволить якомога скоріше позбутися старих заідеалізованих стереотипів, прискорити реалізацію політики національно-культурного відродження в нашій державі. Ось чому політологічний аналіз спадщини М.М. Аркаса є надзвичайно актуальним.

Враховання з сучасних позицій вагомого внеску М.М. Аркаса у розвиток суспільно-політичної думки України, неупереджена оцінка його громадсько-політичної діяльності сприятимуть подоланню застарілих стереотипів і догм, штампів, які залишилися з радянських часів, допоможуть розв'язанню наболілих проблем і уникненню численних вад та помилок при окресленні подальших шляхів і перспектив розвитку незалежної Української держави.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації виконана у контексті тематики досліджень кафедри політичних наук Миколаївського державного гуманітарного університету імені Петра Могили та є складовою частиною розроблюваної комплексної проблеми Миколаївським центром політичних досліджень, який діє на базі названого університету, – політичні, соціально-економічні та етнонаціональні процеси і внесок визначних громадсько-політичних діячів у їх розвиток у південному регіоні України (державний реєстраційний номер 0103U008821).

Мета і основні завдання дисертації. Виходячи з актуальності теми, метою дослідження є детальний аналіз та наукова характеристика громадсько-політичних поглядів, ґрунтовний аналіз теоретичної спадщини та результатів практичної громадсько-політичної і просвітницької діяльності М.М. Аркаса як непересічної особистості та суспільно-політичного діяча, визначення його місця і ролі в контексті розвитку української громадсько-політичної думки кінця XIX – початку XX століття, а також окреслені цінності його творчої спадщини для нинішніх громадсько-політичних процесів в Україні. На тлі складних і суперечливих процесів розвитку української політичної думки кінця XIX – початку XX ст. буде не тільки проаналізовано громадсько-політичний доробок Миколи Миколайовича Аркаса й узагальнено його громадсько-політичні ідеї, а також сформульовано певні рекомендації щодо використання їх у сучасній державотворчій практиці, науковому та навчальному процесі. Для досягнення цієї мети дисертант зосередив увагу на вирішенні таких завдань:

- визначити ступінь наукової розробки досліджуваної проблеми та стан джерельної бази;
- з'ясувати умови та особливості діяльності української інтелігенції як носія та виразника громадсько-політичної думки в Україні наприкінці XIX – на початку XX ст.;

– охарактеризувати процес становлення громадсько-політичних поглядів М.М. Аркаса в умовах соціально-економічного та політичного розвитку українських земель кінця XIX – початку XX ст. та показати роль родинного виховання у формуванні у нього національно-патріотичних почуттів;

– розкрити місце і роль М.М. Аркаса в громадсько-політичному житті України в кінці XIX – на початку XX ст., його взаємини з активними учасниками національного руху та з представниками різних політичних і громадських організацій та рухів;

– висвітлити на основі всебічного аналізу документальних джерел головні напрямки громадсько-політичної діяльності М.М. Аркаса на ниві національно-культурного відродження та окреслити фактори, які зумовлювали їх якісний рівень;

– з’ясувати роль у формуванні політичної та національної свідомості населення південного регіону України такого суспільно-політичного інституту, як товариство “Просвіта”, створене і очолюване М.М. Аркасом;

– проаналізувати соціально-політичні передумови написання “Історії України-Русі”, визначити її роль і місце у формуванні української політичної думки.

Розв’язання поставлених завдань вимагало широкого використання нових фактів і матеріалів, виявлених автором під час роботи у фондах цілого ряду державних архівів та бібліотек.

Об’єктом дослідження є творчі доробки, суспільно-політичні погляди, політична доктрина та теоретична спадщина і безпосередня діяльність М.М. Аркаса.

Предметом дослідження є аналіз внеску М.М. Аркаса у розвиток української суспільно-політичної думки наприкінці XIX – на початку XX століття та особливості її формування на Півдні України.

Хронологічні рамки роботи охоплюють другу половину XIX – початок XX століття. Це обумовлено, насамперед, часовими рамками життя, датою народження Миколи Аркаса – 26 грудня 1852 р. та смерті – 13 березня 1909 р. Основну увагу дисертантка зосереджує на етапі кінця XIX – початку XX ст., що припадає саме на свідому громадсько-політичну діяльність М.М. Аркаса.

Наукова новизна дослідження зумовлена як сукупністю поставлених завдань, так і засобами їх розв’язання, які вперше в політичній науці розкривають визначну громадсько-політичну діяльність М.М. Аркаса. У межах проведеного автором дослідження отримано результати, які мають таку наукову новизну:

– запроваджено у науковий обіг значну кількість нових джерел;

– вперше в сучасній політичній науці критично проаналізовано еволюцію оцінення внеску М.М. Аркаса у розвиток суспільно-політичної думки в радянській, зарубіжній і новітній історіографії;

– здійснено комплексний аналіз характерних рис просвітницької діяльності М.М. Аркаса не лише як композитора, етнографа, поета, але насамперед як історика та учасника національно-культурного руху, охарактеризовано діяльність М.М. Аркаса у справі поширення національної ідеї, культури, історії та освіти;

– критично осмислено сутність стереотипів щодо національно-просвітницької значимості діяльності М.М. Аркаса, яка раніше, передусім, в радянській літературі, всебічно не розглядалася, більше того, в деяких працях того періоду висвітлювалася під негативним кутом зору;

– визначено цінність використання спадщини М.М. Аркаса в сучасній Україні для вироблення позитивного спрямування громадсько-політичних процесів у сучасному українському суспільстві через відновлення та поширення політичного просвітництва, виховання національної гідності, патріотизму, громадянської свідомості.

Практичне значення роботи полягає в тому, що систематизований фактичний і теоретичний матеріал та основні положення роботи, висновки, а також уведені до обігу нові документи і матеріали можуть бути використані при написанні монографій та подальшої розробки тематики дослідження, написанні узагальнюючих праць, навчальних посібників, при читанні вузівських курсів з історії політичної думки України, політології, етнополітології, історії України, історії держави і права України, української та зарубіжної культури, розробки матеріалів прилюдних просвітницьких виступів серед населення лекторами товариства “Знання”, активістами просвітницьких та інших організацій.

Апробація результатів дисертаційної роботи. Основні положення дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри політичних наук та кафедри міжнародних відносин, історії та філософії Миколаївського державного гуманітарного університету імені Петра Могили, а також апробовано в ряді авторських публікацій і у виступах на таких науково-теоретичних та науково-практичних конференціях:

“Українська державність: проблеми історії, права, економіки, мовознавства, філософії, політології та культури” (Миколаїв, 2001); Щорічна науково-методична конференція “Могілянські читання – 2002” (Миколаїв, 2002); Щорічна науково-методична конференція “Дні науки НаУКМА – 2002” (Київ, 2002); IV Історико-культурологічні слов’янознавчі читання у м. Миколаєві в Південнослов’янському інституті Київського славістичного університету (Миколаїв, 2001); 7-й фестиваль національних культур “Дружба”: “Національні меншини в Україні: історія і сучасність” (Миколаїв, 2001); Щорічна науково-методична конференція “Могілянські читання – 2003” (Миколаїв, 2003).

Публікації. Здобутки автора опубліковані у колективній монографії, навчальному посібнику, у матеріалах доповідей та повідомлень вищезна-

них конференцій та у збірниках наукових праць. Всього опубліковано 10 праць, 3 з яких – у фахових виданнях з політичних наук.

Структура дисертації. Специфіка теми, сформульовані мета і завдання дослідження визначили послідовність викладення матеріалу і структуру роботи. Дисертація загальним обсягом 177 сторінок складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (352 найменування).